

ГОЛАС РАДЗІМЫ

ВЫДАЕЦЦА 3 1955 ГОДА ●

● NO.38 (3350) ●

● ЧАЦВЕР, 3 КАСТРЫЧНІКА, 2013

ШТОТЫДНЁВІК “ГОЛАС РАДЗІМЫ” МОЖНА ЧЫТАЦЬ У ІНТЭРНЭЦЕ: WWW.GOLAS.BY

Вярнуцца з песнямі...

Ураджэнец Століншчыны, народны артыст Украіны Мікола Коваль стварыў на сцэне Украінскай оперы дзясяткі яркіх вобразаў **Стар. 2**

Белыя ночы, доўгія дні...

З запісаў Наталлі Прушынскай пра жыццё за межамі Беларусі яе бацькі, пісьменніка-класіка Андрэя Мрыя **Стар. 3**

Багач — рай на стале пабач...

Старажытную абрадавую традыцыю аднавілі ўдзельнікі Студэнцкага этнаграфічнага таварыства **Стар. 4**

ЗЕМЛЯКІ

Дарога Вячаслава Ігнаценкі

У Малдове людзі кажуць, што гэты беларускі мастак заўсёды поўны творчых ідэй. І чарговая выстава яго ў цэнтры Кішынёва — таму пацвярджэнне.

Ягоня вобразы ўражваюць, запамінаюцца. Коцяцца кудысьці калёсы з каменнай стэлай, працятай эпічным гераізмам... А неба там, дзе сонца заходзіць, парасло дзівоснай палявой травой... А вунь, глянцыце, над вёскай дрымотнай ляціць анёл, і дзесьці далёка над векавымі гарамі ў мяккіх аблоках вядзе чароўную музыку нябесная скрыпка... Побач утульна вясковай хаце... на паспрабаваным кавалку жоўтага масла: такое смакоцце калісьці рабіла і мая бабуля. Хага ганарліва ўзвышаецца на незвычайным пасадзе, нібы спелая вішня на святочным торце. І спакойна пасвяцца коні па млечным васільковым полі, а за плячыма нечы погляд аж пранізвае цябе, нібы чуеш: “Вось дык сустрэча!”... У кожнага сузіранне фантазійных карцін нашага земляка выклікае свае эмоцыі, успаміны. І мне прыемна чуць, калі тут, у Малдове, людзі кажуць: “Ваш беларускі мастак Вячаслаў Ігнаценка заўсёды поўны творчых ідэй!”.

Чытачы “Голасу Радзімы” ведаюць: персанальная выстава майстра “Калейдаскоп” у ліпені ладзілася ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва ў Мінску. І вось — новы гучны вернісаж “Дарога”, ужо ў Кішынёве. Гасцінным домам для амаль 30 прац Вячаслава выступіла Бюро міжэтнічных адносін пры Урадзе Малдовы, што ў цэнтры Кішынёва. Але чаму менавіта Вячаславу Міхайлавічу, нашаму земляку, прапанавала кіраўніцтва Бюро ганаровую магчымасць зладзіць персанальную выставу з нагоды Дня Незалежнасці Малдовы? Талент і вопыт у мастака велізарныя, і хто ж, як не ён, зможа так шматгранна прадставіць і родную Беларусь сваю, і другую радзіму — Малдову! Вячаслаў Ігнаценка ужо шмат гадоў — член Саюза мастакоў Малдовы, Міжнароднай асацыяцыі мастакоў, пастаянны ўдзельнік міжнародных пленэраў. Работы яго ёсць у калекцыях многіх музеяў Беларусі, Малдовы і Украіны, у

На выставе Вячаслава Ігнаценкі “Дарога” ў Кішынёве прадстаўлена амаль 30 работ

прыватных беларускіх і замежных калекцыях. Майстар працуе ў розных відах і жанрах выяўленчага мастацтва: жывапіс і графіка, гаметрычныя каляровыя кампазіцыі, абстракцыя, малюнкi, пейзажы, нацюрморты, партрэты... Ёсць таксама бытавыя, батальныя і аніمالістычныя жанры. На выставе “Дарога” сабраны вельмі цікавыя абстрактныя работы і кранальныя пейзажы ў класічным стылі, зробленыя ў розных гадах.

Вернісаж сабраў як ніколі вялікую аўдыторыю. Былі прадстаўнікі розных прафесій, узростаў і сацыяльных слаёў. Палічылі важным паўдзельнічаць у імпрэзе прадстаўнікі розных дыпмісій, буйнога бізнесу, творчай эліты, актывісты шэрагу этнакультурных дзяспар Малдовы. І, вядома ж, прыйшло шмат нашых землякоў. Кожнаму было на што паглядзець і чаму

здзівіцца. Вось сапраўды: мастацтва аб’ядноўвае! Такія выдатныя творы, як “Раніца”, “Сустрэча”, “Водгук”, “Дарога”, “З дзяцінства”, “Млечны шлях”, “Час”, “Успаміны” ды іншыя затрымліваюць на доўга ўвагу глядачоў. А як цікава ўзірацца ў непаўторныя дробныя дэталі, скрупулёзна намаляваныя мастаком!

З вітальнымі словамі на вернісажы выступілі гэндырэктар Бюро міжэтнічных адносін Алена Белякова, Пасол Беларусі ў Малдове Вячаслаў Асіпенка, старшыня беларускай суполкі ў Малдове Юрый Статкевіч. Мастака заслужана хвалілі ды казалі пра значнасць укладу сапраўднага мастацтва ва ўмацаванне дружалюбных адносін паміж Беларуссю і Малдовай, што, безумоўна, вельмі кранула земляка. Нечаканы фінал вернісажу быў такім: у гонар Дня

Незалежнасці Малдовы адна з выдатных карцін Вячаслава Ігнаценкі была паднесена ў дар Бюро Ганнай Бабінай, гэндырэктарам прадстаўніцтва завода “Керамін” у Малдове.

Варта адзначыць: назва выставы “Дарога” для майстра мае сімвалічнае значэнне, гэта своеасаблівы збірны вобраз. Бо наступны год для мастака — юбілейны і ва ўзросце, і ў творчасці. Хоць Вячаслаў Міхайлавіч і не любіць нешта прымяркоўваць спецыяльна да ўгодкаў, але ўжо ўвасобілася ў знакавую выставу яна, шырокая дарога жыцця і творчасці. І такі творчы шлях, асветлены талентам, любоўю да Бацькаўшчыны, поўны творчых ідэй, ужо прыцягнуў да сябе ўвагу грамадскасці.

Ганна Мазур, кіраўнік беларускай нядзельнай школы ў Кішынёве, намеснік старшыні Беларускай грамады ў Малдове

СУПОЛЬНАСЦЬ

РЫМДЗЮНЫ: вёска на памежжы

Тут, на Астравеччыне, можна пачуць разам са звыклым вітаннем “добры дзень” і літоўскае “лаба дзена”. Яно і зразумела: большасць жыхароў аграгарадка — этнічныя літоўцы.

Юлія Букель

Паміж прыгожых кветак уздымаецца велічны, цікавы па архітэктуры Літоўскі цэнтр адукацыі, культуры і інфармацыі. Пад дахам будынка дзве школы: адна з літоўскай мовай навучання, другая — з беларускай. Дарэчы, цэнтр будавалі яшчэ ў 90-я гады, як кажуць, талакой: шчыравалі ўраджэ-

Этнаграфічны куток у Літоўскім цэнтры адукацыі, культуры і інфармацыі

нец Гярвяцкага краю, першы пасол Літоўскай Рэспублікі ў Беларусі Альфонсас Аўтуліс і

мясцовыя жыхары. Падарунак — Літвы, але дзейнасць цэнтру цяпер цалкам фінансуецца з

беларускай казны.

Прыемна чуць, што і малыя размаўляюць тут паміж сабой па-літоўску. Зрэшты, у школе і стэнды, і аўдыторыі аформлены на літоўскай мове, так што гэта сапраўдная літоўская школа. У ёй 66 вучняў з 1 па 11 класы. Для дзяцей з аддаленых вёсак ёсць інтэрнат, дзе яны і жывуць, бываючы дома на выхадных і на канікулы. Пасля

заканчэння школы з літоўскай мовай навучання можна паступаць як у беларускія, так і ў літоўскія навучальныя ўстановы. “Палова выпускнікоў звычайна паступае ў Беларусь, а іншыя — вязджаюць у Літву, — расказвае дырэктар, Святлана Віктараўна Лукашэне. — Радуе, што і тыя, хто вучыўся за мяжой, вяртаюцца ў Беларусь, ужо з дыпламамі”. → **Стар. 2**

ТАЛЕНТЫ

Вярнуцца з песнямі...

Урадженец Століншчыны, народны артыст Украіны Мікола Коваль стварыў на сцэне Украінскай оперы дзясяткі яркіх вобразаў. Ёсць у ягоным рэпертуары і беларускія песні.

Іван і Валянціна Ждановічы

На кампакт-дыску з песнямі ды опернымі арыямі, які падарыў нам артыст, ёсць і вядомая “Песня пра Нёман”. Памятаеце: “Ой, Нёман, і песня і слава/ Народа майго і зямлі,/ Магілаю ворагам цеснай/ Не раз твае хвалі былі...”. І вялікая сіла, і прыгажосць чуюцца ў моцным барытоне спадара Міколы. Пэўна, не выпадкова трапіла песня яго юнацтва ў падборку: дарэгія ўспаміны беларускага жыцця звязаны з ёй. Расказваў: яшчэ ў родных Аздамічах, што ў Столінскім раёне, спяваў яе на школьных вечарах пад акампанемент настаўніка...

З земляком сустракаліся мы ўвесну ў Кіеве. Размова ў кафэ непадалёк ад велічнага будынка оперы доўжылася больш за гадзіну: Мікола Аляксеевіч падрабязна расказваў, як пачынаўся ягоны шлях на вялікую сцэну, пра жаданне стаць ваенным мараком, службу ў арміі пад Барысавам, вучобу ў Пінскім тэхнікуме на затаэхніка, удзел у ансамблі “Равеснік”. Там яго і заўважылі добрыя людзі, паралі развіваць талент — і ён паступіў ў Мінскую, а потым (з 1976 года) перавёўся ў Маскоўскую кансерваторыю. У ліку ягоных настаўнікаў былі тэнар Уладзімір Атлантаў, бас Аляксандр Огніўцаў, барытон Гута Ціц. А вярнуцца ў Мінск у сілу розных абставін палешуку не ўдалося — вось і пусціў карані ў Кіеве. “З 1981 года саліст

у Кіеўскім нацыянальным тэатры оперы і балета імя Т. Р. Шаўчэнкі. З 1995 года выкладае сольныя спеы ў Кіеўскім нацыянальным універсітэце культуры і мастацтваў” — звесткі пра яго ў інтэрнэце. Цяпер Мікола Коваль — народны артыст Украіны, прафесар, вядучы саліст Украінскай оперы. Ён уваходзіць у суполкі тэатральных дзеячаў Украіны, Кіеўскай асацыяцыі маракоў-падводнікаў, Усеўкраінскага саюза беларусаў, член Міжнароднай арганізацыі казакоў Украіны, ганаровы член Акадэміі навук Украіны.

Спадар Мікола гаварыў энергічна, напорыста, падкрэсліваючы: творчае жыццё яго вельмі складанае, і “таму можна пісаць цэлы том”. І быў, падалося нам, у тым маналогу вялікі жаль, што па гэты час паспяваць неяк не давалася яму на вялікіх сцэнах Беларусі. Хоць ягоны адметны талент — з нашай зямлі: “У мяне спевы, як кажуць, у генах: выдатна спявала мама, Алена Савічна, асабліва на вясковых вяселлях разам з бацькам. Яна сама не з Аздаміч — з суседняй вёска Альгомель, там жыву мой дзядуля Сава Лёсько: казалі, ён з Талмачова. А бабуліна прозвішча дзядучае Кардаш, яна з вёскі Вялікае Малешава: гэта ў адным рэгіёне паселішчы, на карце ўсе побач”. З палескай традыцыі застольных спеваў на вяселлях выступалася і Міколава жаданне спяваць. Хлопец лёгка навучыўся граць на гармоніку, захапляўся спортам: яго

Мікола Коваль родам з Палесся

раённыя рэкорды па штурханні ядра, кіданні дыска і кап’я доўга заставаліся не пабітымі. З прыемнасцю згадвае зямляк і той час, калі пад кіраўніцтвам Паўла Рубца (які і цяпер працуе ў Пінску) эстрадны ансамбль “Равеснік”, а таксама танцавальны гурт “Палессе” гастралівалі па ўдарных камсамольскіх будоўлях Беларусі, выступалі ў Латвіі, Польшчы. Салістам, які “разбіваў нумары”, пакуль танцоры пераапраналіся, і быў Мікола Коваль.

Сёння наш зямляк — прафесіянал высокага класа, можа спяваць і з аркестрамі, і пад фартэпіяна, і шматлікія партыі (больш за 30) у оперных спектаклях. Неаднаразова ўдзельнічаў у еўрафэстах у Вісбадэне, Дрэздэне, Парыжы, Страсбурзе ды іншых гарадах, быў лаўрэатам міжнародных конкурсаў. А як жа Беларусь? Пакуль ніяк... “Пару гадоў таму праз пасрэдніцтва беларускага Пасольства мне даслалі запрашэнне на “Славянскі базар у Віцебску”, але ў

якасці ганаровага госця. І я згодны быў ехаць, але з умовай, што выйду на сцэну: ці то ўкраінскую, ці то беларускую песню магу заспяваць, калі трэба — фанаграму аркестра запішам. Але ў “актыўным” фармаце я на фэсце, мусіць, не спатрэбіўся...”

Была з Бацькаўшчыны і яшчэ прапанова: паўдзельнічаць у мерапрыемствах на Дзень Незалежнасці. І Мікола Аляксеевіч спадзяецца, што ўрэшце калі-небудзь тое атрымаецца. У яго шмат знаёмых маракоў-падводнікаў з Беларусі. “Сам на моры хоць і не служыў, але вельмі таго хацеў, і цяпер сябрую з маракамі, — прызнаўся ён. — Душой заўсёды з імі, мне блізкая марская рамантыка. Ніводнае іх святкаванне не абыходзіцца без маіх спеваў: быў на Маскоўскім сусветным кангрэсе маракоў-падводнікаў, потым на кангрэсах у Кіеве, Брэсце, Варшаве. Выконваю знакамітыя, усімі любімыя ваенна-марскія песні: гэта “Вечар на рэйдзе”, “Падводная лодка”, “Бывайце, скалістыя горы!” і многія іншыя”.

Вярнуцца б з песнямі... Пэўна, такім сціплым жаданнем поўніліся калісьці жыццё знакамітых нашых землякоў, сусветна вядомых оперных спевакоў Міхася Забэйды-Суміцкага, “беларускага Шаляпіна” Пятра Конюха... Жыццёвыя абставіны склаліся так, што дарога ў Беларусь для іх была закрыта. А ў Міколы Коваля, пакуль Украіна не далучылася да Еўрасаюза, бязвізавы рэжым. Ён ахвотна расказваў, якой дарогай ездзіць на аўто з Кіева ў свае родныя Аздамічы, да Мінска трохі далей — але не намнога! Таму хочацца верыць: мы яшчэ пачуем ягоныя спевы і на мінскіх сцэнах, і на пінскіх, і на столінскіх. А студэнты Беларускай кансерваторыі, магчыма, змогуць пабываць на майстар-класах земляка.

ВЕСТКИ

Святочная імпрэза

Чытачы, наведваючы 15 верасня Цэнтральную райбібліятэку ў Луніны, здзіўляліся, бо іх сустракалі незвычайныя персанажы: Анёл, які жыве між кніжных паліц і з’яўляецца анёлам-ахоўнікам усіх лунінчан чытаючых, і Спадарыня-фурштэт, якая прапаноўвала гасцям розныя напоі

У бібліятэцы быў Дзень адчыненых дзвярэй. Дырэктар бібліятэчнай сістэмы Надзея Радзіяновіч падзякавала ўсім бібліятэкарам за іх нялёгкую працу. Гэта ж яны зберагаюць кнігі, веды з мінулых стагоддзяў, дапамагаюць землякам знайсці тое, у чым яны маюць патрэбу. Гучалі словы ўдзячнасці і верным чытачам. Для іх на тэматычных выставах спецыяльна падабралі літаратуру: “Сто вялікіх”, “Пошукі, загадкі, адкрыцці”, “Здароўе вашай сям’і”, “Новая мастацкая літаратура”...

Былі прадстаўлены на стэндах самыя новыя і каштоўныя асобнікі кніг. Працавала і “Выставы творчасці” бібліятэкараў і чытачоў, яе маглі пабачыць усе, хто пажадаў, на працягу тыдня. Як напамін пра тое, што часцей трэба заглядаць у храмы кнігі, усе чытачы атрымлівалі прыгожыя буклеты і ўлёткі.

На свята бібліятэкі заходзілі і выпадковыя гараджане, госці Лунінца, бо з вокнаў будынка гучала цікавая радыёгазета. Можна было шмат даведацца пра работу бібліятэк раёна, гісторыю іх узнікнення. Што ж, мясцовыя бібліятэкары ў чарговы раз хораша засведчылі, што працаваць умеюць творча. Дарэчы, святочныя імпрэзы ладзіліся ва ўсіх бібліятэках раёна.

Татцяна Карпуковіч,
г. Лунінец

СУПОЛЬНАСЦЬ

Рымдзюны: вёска на памежжы

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Гэтак зрабіла калісьці і сама Святлана. Мову сваіх продкаў вывучала на факультатыўных занятках, потым закончыла ў Вільнюсе педуніверсітэт. Там і з будучым мужам пазнаёмілася. Маглі яны застацца жыць у Літве, дзе жыве шмат родзічаў, але вярнуліся ў Беларусь. “Дзе нарадзіўся, там і спатрэбіўся”, — так аргументуе свой выбар Святлана.

Побач са школай — будынак Гярвяцкай суполкі літоўцаў, у ёй каля 400 чалавек. Суполка, створаная ў 1995 годзе, спрыяе як умацаванню сувязяў з гістарычнай радзімай, так і захаванню традыцый Гярвяцкага краю. Тут праводзіцца шмат розных імпрэз. Напрыклад, каталіцкае свята Святой Тройцы ўсе ладзяць супольна, яно аб’ядноўвае людзей розных нацыянальнасцяў. Прыязджае ў Рымдзюны на яго шмат гасцей з Літвы, з Калінінграда, дзе таксама ёсць вялікая літоўская дыяспара.

А з Дома культуры з вялікай

глядзельнай залай нават і выходзіць не хочацца. Багатая бібліятэка, куды любяць заглянуць вучні, старэйшыя жыхары. Працуюць тут вакальныя і харэаграфічныя гурткі, дзейнічае старэйшы ў раёне фальклорны гурт “Жыльвіціс” (“Вярба”), удзельніцы якога выконваюць песні на літоўскай, польскай, беларускай мовах. У Рымдзюнах ладзіцца шмат канцэртаў, якія часта праходзяць і на трох мовах. А на галоўны рэгіянальны фэст “Песні памежжа” з’язджаюцца беларускія, польскія, літоўскія калектывы. “Усе мае бабулькі, — так з пяшчотай называе удзельніц фальклорнай групы Галіна Штура, дырэктар Дома культуры, — таленавітыя і неардынарныя асобы. Да прыкладу, Мальвіна Нішкінене свой дом упрыгожыла ў нацыянальным стылі, прычым усё зрабіла яна сваімі рукамі. А ў 2004-м на ручніку выткала Дзяржаўны гімн Беларусі і падарыла яго Аляксандру Лукашэнку, калі кіраўнік дзяржавы наведваў

Такія кветкі — традыцыйныя для Рымдзюнаў

Гярваты. Спадарыня Мальвіна выступае на розных фэстах, яна аўтар кніг “Мае Гярваты” і “Камышовы капялюшкі”.

Сёння Рымдзюны — адна з нямногіх вёсак рэгіёна, дзе памятаюць, прадаўжаюць традыцыі продкаў. А як прыгожа тут ад-

значаюць свята ўраджаю Спажа! Паслухала, здымкі паглядзела — і самой захацелася на свята пабываць. Паглядзець на вяскоўцаў у народных строях, якія ідуць сустракаць камбайнераў, што варочаюцца з поля. Паслухаць народныя песні, якія звонка ляцяць у наваколлі... А школьнікі любяць святкаваць такую дату: 100 дзён да экзаменаў. У кафэ, што ў Доме культуры, збіраюцца за сталом з усялякімі прысмакамі вучні і настаўнікі абедзвюх школ, ладзіцца святочная дзея, падбздэраваюць будучыя выпускнікі адзін аднаго перад адказным выпрабаваннем.

Зазірнуўшы ў этнакуток “Дарогай льну”, які створаны пры Цэнтры, я быццам наведалася ў даўняе мінулае. Тут ёсць і кросны — ткацкія станкі, і скруткі льну, і вырабы з саломы... А сцягну ўпрыгожвае гімн Беларусі, вышыты той самай Мальвінай Нішкінене яшчэ раз.

Вось такая вёска Рымдзюны: хоць і беларуская, але — з моцнымі літоўскімі каранямі.

НЕЛЬГА ЗАБЫЦЬ

Белыя ночы, доўгія дні...

Да 120-х угодкаў пісьменніка Андрэя Мрыя быў артыкул у мінулым нумары газеты. Цяпер прапануем увазе чытачоў нататкі яго дачкі, літаратуразнаўцы з Петразаводска Наталлі Прушынскай.

У сакавіку 1934 года мой бацька быў прыгавораны да пяці гадоў зняволення, засланы ў Карагандзінскі канцлагер. На той момант у сям’і яго было трое дзяцей: старэйшы Юра, а таксама Артур і Аксана. Пры апошнім спатканні з жонкай бацька перадаў ёй заяву ў пракуратуру на імя Старшыні Вярхоўнага Суда СССР. Правёўшы мужа ў лагер, мама адвезла малодшых дзяцей да сваіх састарэлых бацькоў у Прапойск (цяпер Светлагорск) Магілёўскай вобласці, а з пяцігадовым Юрыем паехала ў Маскву і асабіста перадала заяву намесніку Старшыні. Справу перагледзілі, і праз 9 месяцаў, у лістападзе 1934-га, бацька быў вызвалены з канцлагера, яго адправілі на вольнае пажарнае ў горад Вельск (Валагодскай вобласці) на два гады.

Там ён працаваў бухгалтарам леспрамгаса, старанна выконваючы абавязкі: яго лічылі добрым работнікам. Ён заставаўся пісьменнікам з 10-гадовым стажам (першае апавяданне “Пятрок” выйшла ў 1924 годзе) і не мог расставіцца з думкай аб літаратуры. Пазней у пісьме “Сябру працоўных” (1941) ён прызнаваўся, што з 1934 года напісаў вялікую колькасць твораў. Бацьку было за сорок, за плячыма немалы жыццёвы вопыт. Ледзь не трэць яго склалі страшэнныя пакуты, перажытыя падчас дзвюх войнаў (1916—1921) і ў канцлагеры. Горкая трэць не магла не паграбаваць выхаду, не выклікаць прагу творчасці — “літаратурны сверб”, як ён сам з гумарам вызначаў сваё памкненне пісаць.

Адвёзшы заяву ў Маскву, мама пакінула Юру ў старэйшай сястры бацькі, Антаніны Стратановіч, і паехала ў Ленінград. Шукала працу: спецыяльнасць пядолага, атрыманая ў 1924 годзе ў Ленінградскім псіханеўралагічным інстытуце (цяпер імя У. М. Бехцерава), і раней ставілася пад сумненне, а ў 1936-м была афіцыйна забаронена. Сябры дапамаглі атрымаць працу ў Сестрарэцку Ленінградскай вобласці, праз год яна ўзяла да сябе Юру. Там працавала з 1934 па 1938 год: выхавальніцай дзіцячага санаторыя, настаўніцай у школе. Скончыла вярхоўны настаўніцкі інстытут пры ЛДІ імя А. І. Герцэна (1936—1939).

У памяці маіх брата і сястры захаваліся карціны

Прапойска. Артур памятае, як у дзядулі і бабулі яго каталі з Аксанай у дзіцячай каласачы, Аксана — як яе кармілі яечкам і кісялём. Па хлопчыка прыехаў брат маці Іван Зыкаў, а дзяўчынку аддалі малодшай сястры бацькі, Ксеніі Шашалевіч. Пагодкі назаўсёды і засталіся ў прыёмных бацькоў.

Тэрмін высылкі бацькі ў Вельск заканчваўся на пачатку 1937-га, і 27 студзеня ён атрымаў пашпарт, яму прапанавалі аднавіцца ў правах камандзіра запаса. Але перспектывы працаўладкавацца не было: нават маючы добрыя водгукі ад прафсаюзных і партарганаў. Некаторы час удавалася заставацца ў леспрамгасе, летам бацька з’ездзіў да родзічаў у Ленінград і Петразаводск, а з канца 37-га пачаў пошукі працы. І яшчэ бяда... Увосень 37-га на 10 гадоў лагераў асуджаны быў брат бацькі, паэт і драматург Васіль Шашалевіч: як “член контррэвалюцыйнай нацыянал-фашысцкай арганізацыі” і за “антысавецкую дзейнасць”. Тады ж быў асуджаны і Н. В. Хрысанфаў, муж Ксеніі Антонаўны, які даў прытулак Аксане і цёпла прыняў бацьку летам 37-га ў Петразаводску.

Калі бацьку зволілі з працы ў Вельскім леспрамгасе, ён прыехаў да мамы і Юры ў Сестрарэцк у студзені 38-га, але, не атрымаўшы прапіску і працу, праз два тыдні з’ехаў. Вясной 38-га ў пасёлку Церыберка на Мурманскім узбярэжжы яму далі працу бухгалтара рыбага кааператыва. Увосень мама з Юрам пераехалі да яго, яна атрымала працу настаўніцы ў Кольскай сярэдняй школе. Бацька пачаў працаваць там спачатку бухгалтарам, пасля настаўнікам рускай мовы і літаратуры: 25 мая 1939 года яго прынялі на мясцовы прафсаюзны ўлік.

Мама ўсё жыццё захоўвала аматарскі здымак Кольскага перыяду: цудам ён ацалеў і ў час пажару, калі згарэла ўся вёска Паўлічы ў Бранскай вобласці, дзе мы мелі часовы прытулак. На фота бацька — аголены па пояс на фоне саамскага чума. Гэта лета 38-га, 39-га ці 40-га года. Бацька, раскавала мама, любіў гатаваць сам, асабліва яечню, ставанна прасмажваючы яе, абавязкова пераварочваючы ніжнім бокам уверх. З тае пары, як перахварэў на тыф на Дзянікінскім фронце пад Новахапёрскам, быў вель-

мі асцярожны ва ўжыванні ежы. Акопнае жыццё нагадвала пра сябе рэўматычнымі болямі, яны не давалі яму заснуць па начах.

Перад Новым 1940 годам нарадзілася я. Старэйшым дзецім імёны даваў бацька. Артура назваў па імені героя рамана Э. Войніч “Авадзень”, жадаючы сыну мужнасці і трываласці. Імя першай

Андрэй Мрый з жонкай Соф’яй і сынам Юрыем. Канец 1920-х гадоў.

дачка — ад яго захаплення вобразам красуні Аксаны, гераніні твора Мікалая Гоголя. А мяне рэгістраваць пайшла мама, і яна думала: дваіх старэйшых давалася аддаць, то няхай малодшая застаецца свая, родная... Natalis на латыні і азначае: родная. Бацька ж называў мяне (не без тугі па Бацькаўшчыне, мабыць) Наталкай-Запаларкай, па аналогіі з імем гераніні оперы Міколы Лысенкі “Наталка-Палтаўка”.

Значна пазней, аналізуючы старонку аб уплаце членскіх узносаў у бацькавым прафсаюзным білеце, я пабачыла: у лютым-сакавіку 1940 года ён браў бальнічны ліст. Пэўна, са мной няньчыўся... Мусіць, я, спавітая, ляжала на стале, а ён пісаў, пісаў... Пра што? Гадоў праз 12-13 у вёсцы Негаўцы, гэта ў Буда-Кашалёўскім раёне Гомельшчыны, дзе мама працавала настаўніцай, а я была школьніцай, яна асмелілася, нарэшце, раскаваць мне пра яго крыху больш, чым раней. Пра тое, казала, што

бацька перажыў на франтах і ў лагеры, пра цяжкі, горкі вопыт: голад, цынга, тыф, усялякія ананаліі... Многае ў творчасці Андрэя Мрыя ішло ад Гоголя і Дастаеўскага. Напрыклад, жанравая форма “запісак”, у якую ён увасобіў першы раман. Здаецца, і другі раман, “Жывы дом”, быў пабудаваны ў такой форме, але галоўнае ў ім — палеміка з Фёдарам Дастаеўскім. Лагер не “мёртвы дом”, а жывы — такая ідэя...

Летам 1940 года бацька зноў быў арыштаваны і асуджаны на 5 гадоў лагераў. Сярод маіх успамінаў ёсць самы ранні, мне цяжка аднесці яго да нейкага пэўнага

былі знішчаны адразу пасля вынясення прысуду, то з пачаткам вайны наўрад ці ацалелі. Хоць бываюць цуды... Пошук рукапісаў па маім запісе ў архівах Мурманскага, а таксама Мінскага і Комі МУС не даў вынікаў. Можна, хто з суайчыннікаў дапамог бы мне ў гэтай справе? Вельмі на тое спадзяюся.

У кастрычніку 1940-га мы з мамай і братам Юрам былі высланы з Мурманскай вобласці, маючы 24 гадзіны на зборы. Спыніліся на дзень у Петразаводску, адтуль паехалі далей, у Бранскую вобласць: уезд у Беларусь нам, пэўна, быў забаронены, а ў суседняй з Браншчынай Магілёўскай вобласці жыла сям’я брата маці, якая ўсынавіла Артура. У сяле Паўлічы (цяпер Клінцоўскі раён) мама знайшла працу настаўніцы. Калі пачалася вайна, мы не змаглі эвакуавацца, трапілі ў акупацыю.

Між тым у Петразаводску восень і зима 1940-га прайшлі ў школьных клопатах: Аксана пайшла ў першы клас. Вясной 41-га Ксенія Антонаўна ездзіла на спатканне з братам у Мядзведжую Гару. Вярнуўшыся, чытала бліжкім пісьмо бацькі да Сталіна. Аксане запомніліся яе словы: “Андрэй трымаецца бадзёра, але ў яго выбіты ўсе зубы (быццам бярвяном). Ён даюць спаць і ўвесь час, круглыя суткі, свеціць у вочы...”. Тыя катаванні ён вытрымаў, мяркуючы па пратаколах допытаў, якія праз шмат гадоў мы разам з Аксанай чыталі ў яго следчай справе. На пытанне следчага пра знаёмых, саслужыўцаў, сяброў ён адказаў: “У Мурманскай вобласці нікога не маю”.

Вайна перашкодзіла Ксеніі Антонаўне даставіць адрасату ў Маскву пісьмо “Сябру працоўных” (у арыгінале: “Другу трудящихся И. В. Сталину”). Яно зберагалася ў сям’і, пазней надрукавана ў часопісах “Польмя” (1988, № 1) і “Нёман” (1989, № 4). Цётка Ксенія як магла падтрымлівала братаў у лагерах перапіскай і пасылкамі. Ад Васіля перасталі прыходзіць лісты ў 1942-м... Пра яго трагічную гібель раскаваў праз шмат гадоў яго сябар, пісьменнік Сяргей Грахоўскі, які сам без віны адседзеў 10 гадоў у лагерах. Праз этапнікаў ён даведаўся: невядома хто падпілаваў бярозу на лесапавале і спусціў яе на Васіля Антонавіча, які быў камісаваны і працаваў падлікоўцам...

Перапіска цёткі Ксеніі з бацькам працягвалася да кастрычніка 1943 года. Ён пісаў, што здароўе яго слабае, яму далі першую групу інваліднасці і збіраюцца вызваліць. Выраслі: пры-

едзе ў Кінешму Іванаўскай вобласці, дзе на той час знаходзіліся ў эвакуацыі Ксенія Антонаўна і Аксана. У кастрычніку ліст цёткі Ксеніі ў лагер вярнулася з памяткай: “Выбыў на вызваленне ў Кінешму”. І многа-многа разоў хадзілі родныя на прыстань сустракаць бацьку, ды дарма... Вестка пра татава вызваленне прыйшла да нас ад родных зімой 43-44 года, калі прагнали гітлераўцаў з Браншчыны. Як і ўся вёска, пасля пажару мы жылі ў зямлянцы, пісьмо мама чытала прылучыне. Юра горка плакаў, ды тады да многіх прыходзілі “пахаронкі”, і мы вырашылі: бацька жывы, толькі прапаў без вестак. Адчайны мой брат-падлетак уцякаў нават шукаць яго — на таварняках, “зайцам”...

Ды не ў Кінешму быў адпраўлены бацька пасля “вызвалення”. У 2000-м мы з сястрой, прачытаўшы следчую справу бацькі, зрабілі запыт ва Упраўленне ўнутраных спраў Комі аб месцы смерці і пахавання пасмяротна рэабілітаванага ў 1956 годзе А. А. Шашалевіча. Атрымалі ліст ад 3.03.2000 г. з установы М-222 горада Елева (Мікунь) Комі АССР за подпісам загадчыцы архіва ўстановы І. Н. Сяноковай. Прывяду тэкст цалкам: “Паведамляем, што Ваш бацька Шашалевіч Андрэй Антонавіч, 1893 года нараджэння, сапраўды адбываў пакаранне ў Усць-Вымлагу Комі з 12.10.42... прыбыў з Берэзлага. Ён быў вызвалены 25.09.43 г. і накіроўваўся да месца жыхарства — Фрунзенская вобласць, Кагановіцкі раён, ст. Наватроіцкая. Па шляху руху 8 кастрычніка 1943 года ў цягніку быў знойдзены труп Шашалевіча Андрэя Антонавіча, аб чым складзены акт — начальнік эшалона, медсястра, упаўнаважаны міліцыі. Месца пахавання невядома. Паведамленне аб смерці накіроўвалася ў гарадскі аддзел міліцыі УУС Мурманскай вобласці 24.05.57 г. за № 1/1032. Падстава: архіўная асабістая справа”.

Вось так мой тата, ужо свабодны, не даехаў дадому... Пад час азнаямлення са следчай справай нам з Аксанай аддалі прафсаюзны білет і лагерны фотаздымак бацькі. Стомлены, няголены твар, шынель... Не аматарскі здымак, але і не “зэкаўскі”, бо стандартных было ў справе два: анфас, профіль. Здымак зроблены, можа, без яго ведама. І позірк накіраваны не ў аб’екты, а кудысьці ўбок, мабыць, да выхаду. У вачах бацькавых быццам бачу розныя пачуцці, але дамінуе надзея: на жыццё, вяртанне, сустрэчу...

Наталля Прушынская, дачка Андрэя Мрыя

РОДНАЕ

Багач — рай на сталё пабач...

Старажытную абрадавую традыцыю аднавілі ўдзельнікі Студэнцкага этнаграфічнага таварыства

Дзіяна Аляксандрава

Прышоў Багач — кідай рагач, бяры сывеньку ды сей памаленьку... Так казалі продкі напярэдадні свята Багач, якое выпадае на восеньскае раўнадзенне. У беларускім народным календары прымеркаваны Багач да заканчэння збору ўраджаю (пэўна, на гэты час у працавітых усяго багата) і першага запальвання хатняга агню — васковай свечкі ў лубку з жытам. Свечку і цяпер у вёсках ставяць на покуцц на ўвесь год: кажучы, на багацце і шчасце. Паводле царкоўнага календара называлі дзень таксама Малая Прачыстая, Другая Прачыстая, Нараджэнне Прасвятой Багародзіцы.

Адсвяткаваць Багача вырашылі ўдзельнікі Студэнцкага этнаграфічнага таварыства ды зладзілі на тэрыторыі Купалаўскага мемарыяльнага запаведніка ў Вязынцы адмысловы восеньскі фэст. Падалося мне: кожны тут адчуў сябе паўнаважным удзельнікам свята. Многія папярэдне ведалі: трэба ў Вязынку прыхапіць жменьку зерня — проса, жыта, аўса — для

Ссыпалі зерне ў “багач”, запалілі свечку ды са спевамі грамадой абнеслі яго вакол музейных пабудоў...

агульнага “багача”. Зрэшты, зерне, галоўны сімвал свята, можна было й нядорага набыць у прыгожых палатняных мяшэчках з сімвалікай фэсту.

Уздоўж сцежкі, што ўецца між музейных пабудоў, — кірмаш народных рамёстваў. Рэчы на любы густ і патрэбу: ад хэнд-мэйд-упрыгажэнняў да кавальскіх вырабаў. Адным цікавыя саламяныя кветкі, другія выбіраюць драўляныя лыжкі, а тут насыпалі пытанні Юлію Пракоф’еву: яна робіць традыцыйныя беларускія лялькі. А яшчэ ж паспець на майстар-клас па пляценні кошыкаў з лазы... Шматлюдна ля Івана Даш-

кова з глінянымі свістулькамі: і дарослыя, і дзеці, нібы зачараваныя, прыцягваюцца на спева “жаўранкаў”. “У беларускай традыцыі ёсць тры тэхналогіі, каб засцерагчы керамічныя вырабы ад налітвання вільгаццю: малачэнне, гартванне, сівая кераміка, — дзяліўся сакрэтамі майстар. — Першая: свістулку пасля першага абпалу апускалі ў малако, яшчэ сушылі ды зноў абпальвалі, у выніку на ёй з’яўляліся цёмныя разводкі. Другая: абпалены выраб апускалі ў кіслую рошчыну, што давала яму непаўторны малюнак. А “сівая” кераміка — гэта калі выраб становіўся чорным у выніку безкісла-

роднага абпалу”. Ведае спадар Іван і шмат іншых прамудрасцяў. На кірмашы можна было павучыцца рабіць лялькі з ільну, плесці вянікароны з апалага кляновага лісця.

Але найбольш захапіў гасцей Вязынкі галоўны абрад. Пад дудовы найгрыш усе, у каго зерне было, ссыпалі яго ў агульны “багач”, у якім запалілі свечку ды з традыцыйнымі спевамі абнеслі яго ўсёй грамадой вакол музейных пабудоў. Так рабілі і продкі, абыходзячы з “багачом” вёску. Скончыўшы абыход, сімвал дабрабыту перадалі на захаванне дырэктару музея. І загучалі традыцыйныя жніўныя і восеньскія спева. На свята пры-

ехалі этнагурты “Горынь”, GUDA, і нават народны фальклорны гурт з вёскі Студзераўшчына Дзятлаўскага раёна. Жанчыны паважанага веку спецыяльна выбраліся ў Вязынку за 200 кіламетраў, а як спявалі! Гэта жывыя і захавальніцы, і носьбіткі традыцыйнай спеўнай і абрадавай культуры, якая атачае іх з маленства.

Хороша на душы ў плыні майстроўна-абрадава-спеўнай, ды і падмацавацца пара: калі Багач, то рай на сталё пабач... Непадалёк сябры СЭТ гатавалі на вогнішчы прысмакі. Ого, колькі ўсяго: праснакі — гэта беларускія ляпёшкі з мукі ды алею, смажаныя каўбаскі з птушкі ды свініны, запечаныя з зёлкамі сыр, гарбата ды алкагольны напой крупнік... Праўда, за журналісцкімі клопатамі засталіся мне толькі праснакі ды напоі. Хрумскі блінок, пасыпаны свежым кропам, аказваўся вельмі смачным, асабліва з гарбатай, у складзе якой, пацікавілася, былі чабор, ліпа, шыпшына, кіпрэй ды глог.

Тым часам прадоўжыўся канцэрт, выступалі Раман Яраш, гурт “Рада”, наведнікі Клуба мужчынскіх спеваў. Хороша было і проста гуляць па залатой ад сонца і апалага кляновага лісця паляне, любавачца наваколлем, пахрумстваючы крамяным, сарваным наўпрост з дрэва яблыкам: у музейным садзе добры ўраджай. А каб восеньская туга не ахінала душу, можна было як след паскакаць пад жалейку, бубен, скрыпку і дуду старадаўня танцы: полечку, кракавяк, падэспань... І хіба ж важна, ці ўмееш ты добра танчыць, калі ногі самі ірвуцца ў скокі?

ГЛЫБІНКА

Вянок мастацтваў у Грушаўцы

На падворку старажытнай сядзібы Рэйтанаў, што ў Ляхавіцкім раёне, свята народнай культуры “З крыніц спрадвечных” ладзілася разам з фэстам эксперыментальнага мастацтва “ДАХ”

Імпрэзу сумесна з адзелям культуры Ляхавіцкага райвыканкама праводзіла наша арт-суполка. На імпровізаванай сцэне больш за дзесяць гадзін без перапынку, змяняючы адзін другога, выступалі таленты з розных куткоў Бацькаўшчыны. На свяце “З крыніц спрадвечных” рэй вялі з дзясятка мясцовых фальклорных гуртоў ды рыцарскі клуб з Вілейкі, ладзілася выстава рамёстваў, можна было пакаштаваць беларускія стравы. Потым разгарнуўся фэст “ДАХ”, які ўжо трэці раз сёлета прысвячае імпрэзы памяці Тадэвуша Рэйтана. Каб аддаць даніну павагі нацыянальнаму герою, у Грушаўку з’ехаліся мастакі і музыкі, перформеры і літаратары з Пружанаў, Баранавічаў, Мінска, Гомеля. Пачэсны госьць фэсту — гурт старажытнай музы-

На фэсце ў Грушаўцы грае гурт старажытнай музыкі BREVIS

кі BREVIS. Далучыўся да свята і музей “Пружанскі палацк”.

Эксперымент злучэння мастацтваў удаўся, і на наступны год, мабыць, ён будзе паўтораны. Важна, што, акрамя фэсту, у Грушаўцы дзесяць дзён працаваў летнік-плёнэр, пад час якога валанцёры суполкі і вясковыя

жыхары добраўпарадкавалі мясцовасць і будынк сядзібы Рэйтанаў. Працы шмат, бо ёсць аб’екты, якія патрабуюць неадкладнага клопату — напрыклад, дом-мураванка, у якой пражыў апошнія гады спадар Тадэвуш. І мы не абмяжоўваемся працамі на сядзібе. Ідзе літаратурны конкурс імя

Тадэвуша Рэйтана, які мы ладзім з выдавецтвам “Галіяфы”. Творы выйдучы ў альманаху “Тэксты”, будзе яго прэзентацыя. На восень або ўзімку плануем і чарговы ДАХ, які злучыць у сабе музычную і мастацкую часткі, а таксама навуковую канферэнцыю.

Згадваючы Грушаўскі фэст, хочацца больш зрабіць па ўшанаванні памяці Тадэвуша Рэйтана, які, будучы паслом сейму, мужна адстойваў незалежнасць Бацькаўшчыны, цэласнасць Рэчы Паспалітай перад небяспекай яе раздроблення больш моцнымі суседнімі дзяржавамі на сейме ўвесну 1773 года. Магчыма, з часам помнікі патрыёту з’явіцца ў Беларусі, ужо ж быў помнік-бюст у Грушаўцы, пакуль апошні з роду Юзафа Рэйтана, напрыканцы 1880-х не перадаў яго кракаўскаму ма-

Капліца-спачывальня Рэйтанаў

гістрату. Цяпер бюст у кракаўскім Нацыянальным музеі. Нам падаецца, намаганнямі грамадскасці і дзяржавы можна было б наладзіць хаця б часовую яго экспанцыю ў Нацыянальным гістарычным музеі ў Мінску, як тое ўжо было са знакамітымі кнігамі Францыска Скарыны, і зняць копіі з арыгінала. Спадзяемся, у такой ініцыятывы знойдуцца паслядоўнікі.

Па гэты час мала вядома пра жыццё патрыёта. Нават год нараджэння ўказаны на помніку ў Кракаве памылкова...

Зміцер Юркевіч, актывіст суполкі імя Тадэвуша Рэйтана